

УДК 37.032

Л. С. Швачка

Українська інженерно-педагогічна академія, Харків

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У роботі представлені результати констатувального і формувального етапів педагогічного експерименту розвитку професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої школи. У матеріалах дослідження виконано кількісний і якісний аналізи результатів педагогічного експерименту, узагальнено отримані дані. Визначено, що саме цілеспрямоване, системне залучення майбутніх викладачів до самостійної пізнавальної діяльності спрямоване на ґрунтовне оволодіння ними знаннями, уміннями і навичками, розвиток ключових компетентностей викладача, їх здатностей до самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, розвиток, компетентність, майбутній викладач.

Л. С. Швачка

Украинская инженерно-педагогическая академия, Харьков

АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ ЕКСПЕРИМЕНТА РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В работе представлены результаты констатированного и формирующего этапов педагогического эксперимента развития профессиональной самообразовательной компетентности будущих преподавателей высшей школы. В материалах исследования осуществлён количественный и качественный анализ результатов педагогического эксперимента, обобщены полученные данные. Установлено, что только целенаправленное, систематическое вовлечение будущих преподавателей к самостоятельной познавательной деятельности направлено на тщательное овладение ими знаниями, умениями и навыками, развитие ключевых компетенций преподавателя, их способности к самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: самообразование, развитие, компетентность, будущий преподаватель.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. На сучасному етапі модернізації вищої освіти одним із найважливіших завдань є виховання професійно умілої, самостійної, творчої особистості майбутнього викладача, здатного до самонавчання, саморозвитку, готового продуктивно розв'язувати складні професійні та соціальні ситуації вже з перших днів роботи. Провідним способом розвитку професійних самоосвітніх здатностей майбутніх викладачів у навчально-виховному процесі магістратури зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» є самостійна пізнавальна діяльність. Саме цілеспрямоване, системне залучення магістрантів до самостійної пізнавальної діяльності і спрямоване на ґрунтовне оволодіння ними знаннями, уміннями і навичками, розвиток ключових компетентностей майбутніх викладачів, їх здатностей до самоосвітньої діяльності.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Метою констатувального експерименту було виявлення реального стану розвитку професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів, вивчення методики проведення навчальних занять в аспекті розвитку самоосвітньої діяльності. Для досягнення мети констатувального експерименту були поставлені такі конкретні завдання:

- вивчити узвичаєну методику розвитку професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі навчання у магістратурі;
- засобами розробленої діагностичної методики визначити реальний рівень сформованості професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої школи;
- на основі вивчення документації, результатів оволодіння магістрантами програми підготовки, анкетування, тестування, інтерв'ю спостереження виділити та охарактеризувати рівні сформованості професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої школи.

Було зроблено припущення, що проведення констатувального дослідження в умовах узвичаєної системи вищої освіти за допомогою розроблених діагностичних методик дасть змогу, насамперед, охарактеризувати рівні сформованості та визначити основні підходи до реалізації відповідних умов розвитку досліджуваної компетентності.

Констатувальний експеримент розпочинався з аналізу педагогічного процесу, спостереження за життєдіяльністю магістрантів, їх анкетування, опитування та анкетування викладачів магістратури.

У результаті доводиться констатувати, що викладачі магістратури приділяють недостатню увагу дидактичній структурі сучасних підручників і посібників. Натомість ученими рекомендовано структуру підручника (навчального посібника) [1, 2], що сприяє ефективному розвитку самоосвітньої діяльності, зокрема:

1. Основний текст.
2. Додатковий текст (цікаві факти, приклади з практики).
3. Розрахункові, табличні, графічні, статистичні матеріали.
4. Ілюстративний матеріал.
5. Рекомендована література – основна та для поглибленого вивчення навчального матеріалу.
6. Матеріал для самоконтролю: запитання для повторення матеріалу, проблемні завдання для самостійної роботи, тестові завдання та відповіді на них.

За результатами вивчення змісту навчальної літератури можна стверджувати, що дидактична конструкція недостатньо сприяє розвитку умінь самостійної навчальної діяльності. Як правило, матеріал підручника чи навчального посібника не розраховано на стимулювання навчання, формування інтересу до змісту, розвиток творчого мислення; він не орієнтований на майбутню професійну діяльність викладача. Контрольні питання, завдання для самостійної роботи орієнтовані, переважно, на пам'ять магістранта (перелічити; записати; назвати; які є...; сформулювати; дати визначення тощо). Завдання на пояснення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, розв'язування проблемних ситуацій пропонуються дуже рідко. Крім того, магістрантам пропонуються одновибіркові тестові завдання для самоконтролю які, природно, діагностують нижчі рівні володіння знаннями.

Для забезпечення ефективності професійної самоосвітньої діяльності магістрантів важливе значення має сформованість потреб та мотивів до самоосвіти, самовдосконалення. Щоб визначити структуру мотивації професійної самоосвітньої діяльності майбутніх викладачів, було проведено анкетування магістрантів. Основними способами вивчення мотивації магістрантів були методи анкетування, спостереження та бесіда.

Значущість цих мотивів у власній самоосвітній діяльності респонденти оцінювали за 5-ти бальною шкалою (табл. 1).

Після вивчення мотивації до розвитку професійної самоосвітньої компетентності нас цікавили труднощі, з якими зустрічаються майбутні викладачі у повсякденній навчальній праці та, відповідно, їх причини. Засобами анонімного опитування було встановлено, що основними труднощами успішного оволодіння магістрантами майбутньою професійною діяльністю є: низький рівень умінь і навичок працювати з навчально-методичною літературою, конспектувати навчальний матеріал; недостатньо розвинуті інтелектуальні

здібності (пам'ять, увага, мислення); невміння продуктивно організувати самостійну навчальну роботу; відсутність сучасних засобів навчання (навчальні підручники і посібники, комп'ютери).

Таблиця 1 – Мотиви, що спонукають магістрантів до розвитку професійної самоосвітньої компетентності

№ пор.	Мотив	Місце в системі ранжирування	Середній бал
1	Бажання уникнути ускладнень з викладачами	1	4,13
2	Необхідність підготовки до контрольних заходів	2	4,09
3	Прагнення оволодіти новою інформацією про майбутню професію	3	3,64
4	Перспективи подальшої професійної діяльності	4	3,45
5	Почуття обов'язку, відповідальність	5	3,01
6	Прагнення до самовдосконалення	6	2,23
7	Звичка систематичної самоосвітньої діяльності	7	2,22

В опитувальнику респондентам пропонувалося здійснити самооцінку власних здатностей самоосвітньої діяльності за семибальною шкалою. Валідність методу та достовірність результатів забезпечувалася урахуванням таких вимог до опитування, як: анонімність; відсутність в опитувальнику складних термінів; урахування специфіки мови опитуваних; створення та підтримування мотивації в респондентів щодо об'єктивних відповідей протягом всього дослідження; запитання не повинні зачіпати честолюбства респондентів, приватних сторін їхнього життя [3]. Результати дослідження подано у табл. 2.

Таблиця 2 – Результати самооцінки магістрантами здатностей до професійної самоосвітньої діяльності

№ пор.	Показники	Середня оцінка
1	Маю потребу в професійній самоосвіті	3,99
2	Відчуваю стійкий інтерес до пізнання нового	4,04
3	Цілеспрямований, намагаюсь завжди виконати поставлені завдання	3,95
4	Грунтовно володію навчально-інтелектуальними вміннями (сприймання, аналіз, осмислення інформації, запам'ятання, виділення головного тощо)	3,06
5	Умію орієнтуватися в інформаційних потоках: відбирати, обробляти, використовувати інформацію	3,48
6	Досконало володію технікою читання, граматичними вміннями, культурою мови	3,36
7	Умію планувати свою діяльність (ставити мету, визначити послідовність дій)	4,32
8	Завжди дотримуюсь розпорядку дня, вміло організую своє робоче місце	3,20
9	Здатний об'єктивно оцінити результати своєї діяльності	5,68
10	У перебігу самоосвітньої діяльності здійснюю самоконтроль, аналізую свої досягнення	4,49
11	Володію комунікативними якостями, самостійний, відповідальний	5,18
12	Умію визначити як позитивне, так і негативне у власній самоосвітній діяльності	5,43

Респонденти переконані, що їм бракує здатностей дотримуватися розпорядку дня, умінь щодо організації власного робочого місця: середня оцінка за цим показником лише 3,20.

У цілому за результатами наведеного опитування можна зробити таке узагальнення: вже з перших днів навчання у магістратурі зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» варто ознайомити з методичними рекомендаціями щодо розвитку професійної самоосвітньої компетентності, залучити майбутніх викладачів до факультативних занять з метою цілеспрямованого формування «умінь самонавчатися».

Окрім того, в навчальному процесі варто ширше застосовувати особистісно-розвивальні технології, що, на нашу думку, буде сприяти ефективному розвитку інтелектуальних здібностей магістрантів.

На основі аналізу наявних досліджень, результатів констатувального експерименту нами схарактеризовано рівні розвитку професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури (табл. 3).

Таблиця 3 – Характеристика рівнів сформованості самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників

Рівні	Індикатори
1	2
1-й рівень: низький	Мотиви самоосвітньої діяльності нестійкі, імпульсивні; потреба в самостійній навчально-пізнавальній діяльності має стимульну природу; часті ухилення від самостійного виконання навчальних завдань, відволікання; намагання замінити завдання простішим, більш охоче виконання однотипних вправ; пасивність в умовах, що вимагають самостійного розв'язання проблемних ситуацій; низькі навчально-інтелектуальні уміння (сприймання, аналіз, осмислення інформації, запам'ятання, виділення головного тощо); утруднення при пошуку інформації засобами інформаційно-комунікативних технологій; недотримання розпорядку дня, відсутність програми самоосвіти; низький рівень самоконтролю; невміння об'єктивно оцінити власні досягнення; переважання емоцій невпевненості, байдужості, сумніву в перебігу самостійної роботи.
2-й рівень: середній	Суб'єктна діяльність магістранта репродуктивна з елементами продуктивності; мотивація самоосвітньої діяльності здійснюється як під дією мотивів-стимулів, так і мотивів-інтересів; виконання репродуктивних завдань здійснюється до отримання кінцевого результату; навчально-інтелектуальні уміння (сприймання, аналіз, осмислення інформації, запам'ятання, виділення головного тощо) дозволяють успішно виконувати завдання за алгоритмом, певними правилами; за допомогою викладача магістрант може усвідомити проблему у завданні пошукового характеру; може застосувати окремі інформаційно-комунікаційні технології виключно для пошуку інформації; демонстрування емоцій зацікавленості, здивування, задоволення від самостійного розв'язання типових завдань; магістрантові притаманний певний рівень самоконтролю власного навчання; програма самоосвіти, переважно, виконується за вимогою; магістрант виконує спроби об'єктивно оцінити результати своєї діяльності.

Продовження табл. 3.

1	2
3-й рівень: достатній	Позитивне ставлення магістрантів до самоосвітньої діяльності; усвідомлене зіставлення мотивів і цілей навчання; самостійне усвідомлення проблем у проблемних завданнях; сформована потреба в самостійній навчально-пізнавальній діяльності; поступовий перехід до самостійної постановки завдань самоосвітньої діяльності (від дій за зразком до пошуку нових способів); об'єктивна оцінка результатів своєї діяльності; переважно, постійний самоконтроль при виконанні самостійних робіт; вміння визначати позитивні аспекти власної самоосвітньої діяльності; здатність застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для пошуку інформації, її обробки; культура мови, граматичні уміння дозволяють успішно виконувати завдання самоосвітньої діяльності; складено конкретну програму самоосвітньої діяльності, яка в основному виконується самостійно; переважно, стійкий позитивний настрій від виконання самостійної роботи; домінування емоцій здивування, переживання, незвичайності, новизни.
4-й рівень: високий	Позитивно-дієве ставлення магістрантів до самоосвітньої діяльності; потреба в самостійному поповненні знань; наполегливість, воля у досягненні поставлених цілей; ґрунтовне володіння навчально-інтелектуальними уміннями (сприймання, аналіз, осмислення інформації, запам'ятання, виділення головного тощо); вміле застосування комп'ютера (Інтернет) для пошуку, обробки і використання інформації, зокрема статистичної; чітке дотримання планів самоосвітньої діяльності, дієвий самоконтроль виконання програми самоосвіти; самостійна постановка, послідовне, наполегливе, відповідальне виконання пошукових, творчих завдань; володіння інтуїцією; переважання емоцій натхнення, захоплення, цікавості; демонстрування бажання досягти мети, глибше пізнати навчальний об'єкт; вміння аналізувати власні досягнення, об'єктивно оцінювати результати; розвинуті техніка читання, культура мови; високі комунікативні якості.

ВИСНОВКИ. На етапі констатувального експерименту, метою якого було виявлення реального стану розвитку професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої школи, констатовано:

1. У більшості респондентів рівень розвитку професійної самоосвітньої компетентності не відповідає сучасним вимогам.
2. Процес розвитку професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої школи, переважно, здійснюється недостатньо цілеспрямовано, інколи стихійно.
3. Відсутні необхідні методичні матеріали стосовно технології розвитку у магістрантів здатностей до самоосвітньої діяльності.
4. Є численні об'єктивні і суб'єктивні фактори, що зумовлюють труднощі у розвитку високих рівнів досліджуваної ключової компетентності.

Формувальний експеримент підтвердив правильність наших концептуальних положень про те, що коли системно реалізуються відповідною методикою визначені нами провідні фактори та педагогічні умови, то ефективність розвитку професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури підвищується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.
2. Лузан П. Г. Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі : навчальний посібник / П. Г. Лузан. – К. : Аграрна освіта, 2003. – 224 с.
3. Вікторова Л. В. Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Леся Вікторівна Вікторова ; НУБіП України. – Чернігів, 2009. – 257 с.

L. Shvachka

Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Kharkiv

**THE RESULTS ANALYSIS OF EXPERIMENT OF PROFESSIONAL
SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT OF HIGHER SCHOOL
FUTURE TEACHERS**

The article presents the results of the Declaration and the forming pedagogical experiment development phases of professional teachers' self-educational competence of future high school. The study carried out quantitative and qualitative analysis of the results of the pedagogical experiment summarized the data. Found that only targeted, systematic involvement of future teachers for independent cognitive activity, aimed at a thorough mastery of the knowledge, abilities and skills, the development of key competences a teacher, their ability to self-educational activity.

Key words: self-education, development, competence, future teacher.

REFERENCES

1. Chernilevskii, D.V. (2002), *Didakticheskie tekhnologii v vysshey shkole*, YuNITI-DANA, Moscow, Russia. [in Russian]
2. Luzan, P.H. (2003), *Metody i formy orhanizatsiyi navchannya u vyshchiiy ahrarniy shkoli* [Methods and forms of organization learning in higher agricultural school], Ahrarna osvita, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
3. Viktorova, L.V. (2009), *Forming of Professional Terminological Competence in Students of Higher Agricultural Establishments in Professional training*, Dissertation of Cand. Sc. (Ed.), Chernihiv Tarasa Shevchenko State Pedagogical University, Chernihiv, Ukraine. [in Ukrainian]

Швачка Лада Станіславівна,
асистент кафедри педагогіки та методики
професійного навчання,
Українська інженерно-педагогічна
академія,
вул. Університетська 16, м. Харків,
Україна, 61003.
Тел. +38(063)9478199.
E-mail: duduwka@inbox.ru

Shvachka Lada Stanislavivna,
Assistant of Pedagogics and Professional
Training Methodology Department,
Ukrainian Engineering Pedagogics Academy,
vul. Universytetska 16, Kharkiv,
Ukraine, 61003.
Tel. +38(063)9478199.
E-mail: duduwka@inbox.ru

Стаття надійшла 18.12.2014